

ביאורים

הגמרא [ברכות כט]: מביאה מקרה שבו אדם הולך במקום סכנה והוא חושש לעזור ולהתפלל שמונה עשרה. דינו הוא שיתפלל תפילה קצרה. שיטת רבי אליעזר בנוסח התפילה הקצרה היא: "עשה רצונך בשמים ממעל, ותן נחת רוח ליראיך מתחת, והטוב בעיניך עשה, ברוך אתה ה' שומע תפילה".

שלושה חלקים לתפילה זו. בחלק הראשון אנו מבקשים שהקב"ה ייטיב עמנו, שהרי רצונו של הטוב להיטיב. בחלק השני אנו מבקשים שאותו טוב אלוהי גם יעשה לנו נחת רוח ושמחה. שהרי ייתכן שהטוב המוחלט לא תמיד נעים לנו, משום שטוב אלוהי הוא מושג אובייקטיבי. לכן אנו מבקשים שהטוב גם יערב ויעשה לנו נחת רוח. בחלק השלישי אנו חוזרים לבקש שהעיקר יהיה רצון ה', הטוב המוחלט, ולא רק שנרגיש נחת רוח. בזה מבואר שרבי אליעזר תיקן לבקש בתפילה שהקב"ה יבחר מה לעשות ולא אנחנו.

אפשר לראות בשלושת החלקים השונים של התפילה ביטוי משתנה בהדרגה: שמים, יראיך, בעיניך. בתחילה אנו מבקשים על הרצון השמימי של ה' שהוא הטוב המוחלט. בהמשך אנו מתפללים עלינו, שיהיה הטוב גם נעים ליראי ה'. לבסוף הביטוי הוא 'עניינים': עניינים מבטאות השגחה, הסתכלות, בעיניים יש ראייה לרחוק וגם לקרוב. לכן בסיכום התפילה אנו מבקשים שההשגחה על העולם תהיה ברחמים. בלי לסור מהמטרה, אך גם בלי התעלמות מעובדי ה' ויראיו, זו המדרגה השלישית.

לכן יותר מדויק להתפלל ולבקש על הטוב הכללי שלו אנו מצפים. שהרי זו המטרה ואלהי אנחנו שואפים. תפילה על דבר מסוים לא משאירה כביכול מקום פנוי לקב"ה להעניק לנו את מה שבאמת טוב לנו.

אנו מתפללים מתוך ענווה, ומבקשים מה' שימלא משאלות ליבנו, כך התפילה מבטאת תנועה של כיסופים ותחינה. לא מגיעים לה' עם פתרונות ורעיונות איך לעשות את הטוב, משום שבזה יש הטלת דופי בה' וביכולתו. בפסוק נאמר: "לה' הישועה", אנו סומכים עליו שהוא יבחר את הדרך להושיע אותנו. "על עמך ברכתך סלה" - לנו נשאר רק להודות לו ולברכו.

הרחבות

עשה רצונו ברצונך

שיעשה רצונו בשמים בעיני שיהיה נחת רוח מתחת ליראי ה'. רבי יוסף אלבו אומר כי יש להתפלל במילים המורוות על כך שה' יעשה את רצונו (של הקב"ה) ולא רק כפי בקשתנו, ובאופן זה בודאי יזכה האדם לטוב. הרב חיים כהן 'החלבן' מסביר את מקומו של הרצון בתפילה:

"התפילה היא עבודה שבלב, והיינו ברצון. לפיכך עיקר הממשות של התפילה תלוי בהתקשרות האדם אל ההויה של רצונו הפנימי. ככל שיתמלא האדם ויתעשר בחיי רצונו, כן תתמלא התפילה בממשות ומשמעות. ואילו ככל שירחק מאור חיי רצונו, כן תתרחק התפילה מהלב, וכל מהותה ופעולתה תהיה מטושטשת וחסרת רגש וחיים". ממשיך החלבן ומבאר: התפילה פועלת בעולם מצד מציאותו של הרצון, כמו שהידיים והרגליים מניעים את גוף האדם כך הרצון מניע את לב האדם, ואת לב העולם לאותם עניינים הנזכרים בתפילה.

"התפילה מלשון קשר כפתיל מאחדת את רצון האדם ברצון יוצרו ומדביקה אותם להיות אחד ממש. כך מתעצם רצונו של האדם כרצון יוצרו ומתמלא עז וגבורה חיים ברכה וכבוד הבאים ממקור הרצון העליון מאור רצון חי העולמים". [טללי חיים, יחד לבבנו, עמ' רסב].

חייב אדם לברך על הרעה

ולזה יהיה מבחר התפלה מה שיהיה מתפלל החכם ואומר, רבוננו של עולם עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה [ברכות כט, ב]. אומר שיעשה רצונו בשמים בעיניך שיהיה נחת רוח מתחת ליראי ה', וזה שישידד המערכת לבטל הגזרה מעל עושי רצונו בעיני שיהיה להם כח ליצול מצרתם, ואחר כך אומר והטוב בעיניך עשה, כלומר ובכל דבר שאני מתפלל לפניך אל תפן לדברי ולא לבקשתי לעשות מה שלבי חפץ או מה שאני שואל, שפעמים הרבה אני מבקש ומתפלל על דבר שהוא רע לי, לפי שאני מדמה וחושב שהוא טוב, ואתה הוא היודע יותר ממני אם הדבר הוא טוב אלי או רע, ועל כן אתה תבחר ולא אני, עשה מה שאתה יודע שהוא טוב, וזהו והטוב בעיניך עשה, לא מה שהוא טוב בעיני. ובעבור זה הוא שאמרו רבותינו זכרונם לברכה חייב אדם לברך על הרעה פשם שמברך על הטובה [משנה ברכות ט, ה]. לפי שבחינת הטוב ה' הוא אל השם יתברך לא אל האדם, שעל ה' לבחר דרך הטוב והישועה אל האדם, אבל האדם אין לו לעשות אלא לברך השם תמיד, וזהו שאמר דוד [תהילים ג, ט]: 'לה' הישועה', כלומר על השם יתברך לבדו הוא בחירת דרך הישועה ולא על האדם, ומה שמטל על האדם הוא לברך את ה' תמיד על הטובה ועל הרעה ויכיר שהכל הוא לטוב לו, וזהו: "על עמך ברכתך סלה".

יותר ראוי להתפלל בדברים כלליים

ובעבור זה היתה התפלה היותר ראויה אל השם יתברך לבקש רצונו בדברים כלליים לא בדברים מגבילים פְּרָטִיִּים וְדָרָךְ מִיְחָד, שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל בְּדָרָךְ מִיְחָד וּדְבָרִים פְּרָטִיִּים הֵנָּה הוּא כְּאֵלוֹ רוֹצֵה לְהַכְרִיחַ הַרְצוֹן הָאֱלֹהִי לְמַה שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטֶה בוֹ וּבּוֹחֵר, וְאִינוֹ רוֹצֵה לְהַכְרִיחַ דַּעְתּוֹ לְרְצוֹן הָאֱלֹהִי, וְזֶה כְּאֵלוֹ מְטִיל דְּפִי בִּידֵיעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּכְלֹאֵי אֵין בִּיד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דָּרָךְ אַחֲרַת לְתַת אֶת שְׂאֵלְתוֹ וְלַעֲשׂוֹת אֶת בְּקִשְׁתּוֹ אֲלֵא הַדָּרָךְ שֶׁהוּא בּוֹחֵר לַעֲצֹמוֹ, וְעַל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה אָמַר הַמְשׁוֹרֵר "אֶךְ לְאֱלֹהִים דּוֹמִיּוֹ נִפְשִׁי כִּי מִמֶּנּוּ תִקְנוֹתִי" [תהילים סב, ו], כְּלוּמַר כְּשֶׁתְּפַלֵּל לִפְנֵי בִשֵׁר וְדָם אֶת צְרִיכָה לְפָרֵשׁ בְּקִשְׁתְּךָ וְהַדָּרָךְ שֶׁאֵת בּוֹחֲרַת בוֹ לְהַגִּיעַ אֶל מְבַקְשֶׁךָ, שְׂבֻזֹּלַת זֶה לֹא יֵדַע מַה שְׂבַלְבֵּךְ וּמַה שֶׁאֵת צְרִיכָה וּמַה הוּא הַטּוֹב וְהַמּוֹעִיל אֵלָיךְ, אֶךְ כְּשֶׁאֵת מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הָאֱלֹהִים אֵל תְּפָרְשִׁי בְּקִשְׁתְּךָ, אֲלֵא דְמִי נִפְשִׁי לִפְנֵי וְלֹא תִבְחָרִי אֶת הַדָּרָךְ לְהַצְלֵתְךָ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהַמּוֹעִיל אֵלָיךְ יוֹתֵר מִמֶּךָ, וְזֶהוּ כִּי מִמֶּנּוּ יִשׁוּעָתִי אוֹ מִמֶּנּוּ תִקְנוֹתִי, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ דָּרָךְ הַיְשׁוּעָה אוֹ הַדָּרָךְ שֶׁתְּשַׁלֵּם בוֹ הַתְּקוּנָה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, שֶׁפְּעֻמִּים אַחֲשֵׁב אֲנִי דָרָךְ לַעֲצֹמִי לְהַשִּׁיג כְּבוֹד אוֹ מַעֲלָה מַה אוֹ הַצְּלָה וְיִהְיֶה הַהֶפֶךְ, וְלִזְהוּ רְאוּי לְהַתְפַּלֵּל לִפְנֵי מְלוֹת כּוֹלְלוֹת וְלַהֲשִׁלֵּךְ יְהַבֵּךְ עֲלִי, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַמְשׁוֹרֵר אַחַר שֶׁאָמַר "וְהִתְעַנַּג עַל ה'", אָמַר: "גּוֹל עַל ה' דָּרְכְךָ וּבִטַח עֲלִי וְהוּא יַעֲשֶׂה" [תהילים לו, ד-ה] הַטּוֹב וְהַמּוֹעִיל אֵלָיךְ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְבַחֵר דָּרָךְ הַטּוֹב אוֹ הַכְּבוֹד אוֹ הַיְשׁוּעָה יוֹתֵר מִמֶּךָ, וְזֶה שֶׁאָמַר גַּם כֵּן: "עַל אֱלֹהִים יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי" [תהילים סב, ח], כְּלוּמַר עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר "אֶךְ לְאֱלֹהִים דּוֹמִי נִפְשִׁי", לִפִּי שֶׁעֲלִי לְבַחֵר לִי מַה שֶׁהוּא יִשַׁע אֵלִי אוֹ רוּחַ וְהַצְּלָה אוֹ כְּבוֹד, שֶׁאֲנִי לֹא אֵדַע לְשַׁעֵר זֶה, אֲלֵא אֲנִי מְשִׁים מְבֻטָּחִי בוֹ שֶׁהוּא יִבְחַר לִי מַה שֶׁהוּא טוֹב וְנִכּוֹן וְנֹאֲוֹת לִי, וְזֶהוּ שֶׁפְּסִים: "צוּר עֲזִי מִחֵסֵי בְּאֱלֹהִים", וְיִסְפִּיק זֶה הַדְּבָר בְּתַפְלָה:

בענין - באופן. שישוד - ישנה את הסדר הרגיל. שבחינת הטוב - לבחון ולבדוק מהו הטוב עבור האדם. דומי - שיתקי.

